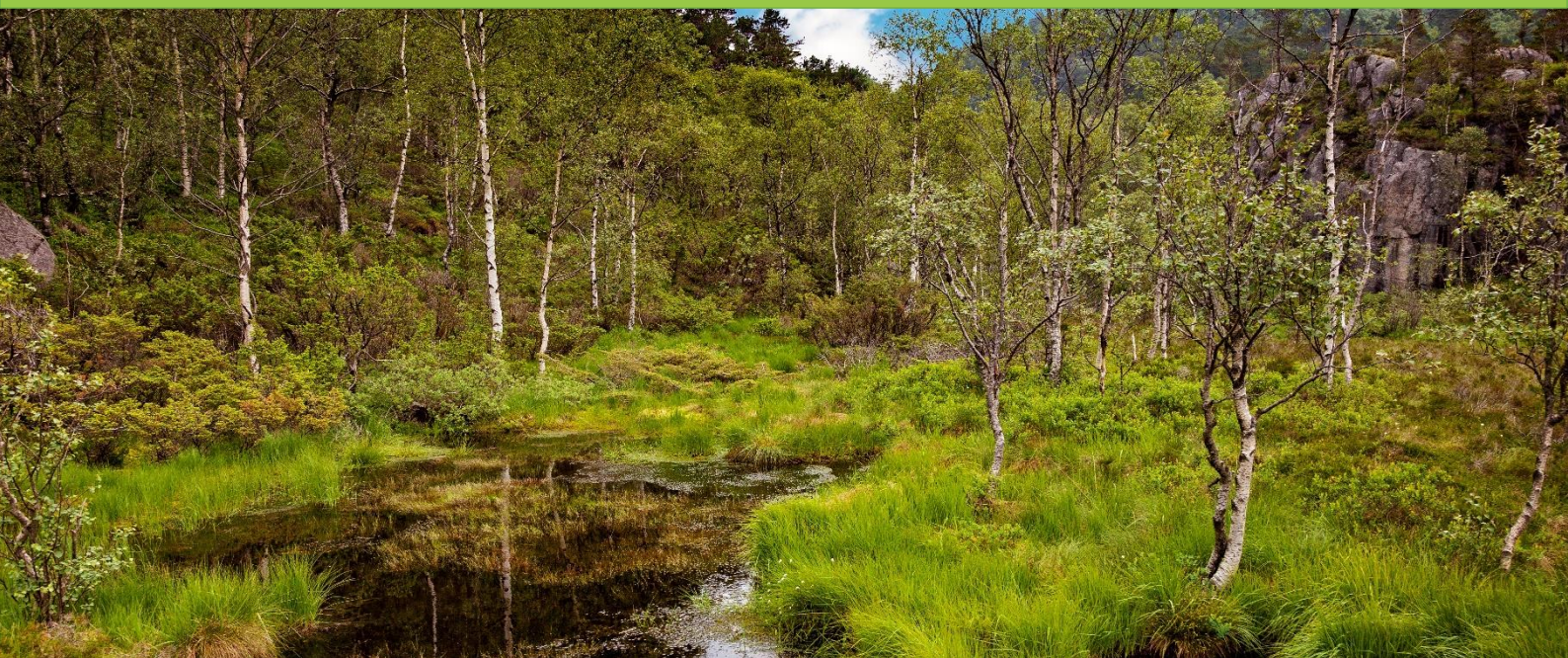

Naturmangfold

Nye krav for flere bransjer

Verdens naturmangfold er under enormt press, og tapet av natur som skjer nå er akselererende og uten sidestykke i historien. Tap av natur fører ikke bare til at arter og naturtyper blir borte for alltid, men det truer også store deler av livsgrunnlaget vårt, som matsikkerhet, tilgang på drikkevann og motstand mot ekstremvær. I samfunnet er det nå et økende fokus på at ødeleggelsen av natur og tapet av naturmangfold er en like stor trussel mot menneskers velferd som klimaendringene er, og i en bærekraftig framtid er det like viktig å stanse tapet av natur som å redusere klimagassutslippene.

Miljøfyrtårn har økt fokuset på at sertifiserte virksomheter tar større ansvar for egen naturpåvirkning. Hovedansvaret for å ta vare på naturmangfoldet ligger hos lokale og nasjonale myndigheter siden de er ansvarlige for arealpolitikk og naturforvaltning, men virksomheter kan også stå for positiv eller negativ naturpåvirkning. Dette gjøres både direkte gjennom hvordan man forvalter egne arealer, og indirekte gjennom varer og tjenester man kjøper inn.

Naturmangfold – en viktig ressurs?

Naturmangfold (også kalt biologisk mangfold, biomangfold eller biodiversitet) er summen av alle variasjonene av liv som finnes i naturen. Det vil si mangfoldet som finnes innenfor hver enkelt art, mellom alle artene og mellom økosystemene de lever i¹. Naturens mangfold er sterkt truet av menneskelig befolkningsvekst og økende forbruk som setter naturressursene under sterkt press. Av de om lag åtte millioner arter som finnes i verden i dag, er omtrent én million arter truet av utryddelse².

Når man vurderer hvilke konsekvenser tap av naturmangfold har for mennesker, tar man ofte utgangspunkt i økosystem-tjenester, som vil si alle grunnleggende goder og tjenester vi får fra naturen. Naturlige økosystemer bidrar med både materielle tjenester (mat, energi, materialer), kulturelle tjenester (opplevelser, kunnskap) og regulerende tjenester (karbonlagring, vannrensing, pollinering, flomdemping). Alle disse tjenestene trues når naturmangfold går tapt. Intakte økosystemer er også viktig for klimatilpasning, mens ødelagte økosystemer vil forsterke de negative effektene av klimaendringene ytterligere³.

Trusler mot naturmangfold

Den klart viktigste årsaken til at naturmangfold går tapt er endringer i arealbruk, altså at naturområder går tapt eller forringes. Deretter er overhøsting, klimaendringer, forurensning og invaderende arter de viktigste truslene mot verdens natur og artsmangfold. Klimaendringer og forurensning er

miljøtemaer som blir godt ivaretatt i Miljøfyrtårns sertifiseringsordning, så denne temarevisjonen vil konsentrere seg om de tre andre hovedårsakene til tapet av naturmangfold: arealendringer, overhøsting og invaderende arter. I tillegg vil den omfatte forurensning fra plantevernmidler.

Tap av naturmangfold er et stort og komplekst tema, så dette faktaarket begrenser seg til temaer som Miljøfyrtårn-sertifiserte virksomheter faktisk kan påvirke direkte eller indirekte. Det er likevel viktig å nevne at det er forvaltningsmyndighetene i kommuner, fylkeskommuner og staten som har størst ansvar for å begrense tap av natur, siden de styrer arealforvaltningen og råder over de sterkeste virkemidlene. Jordbruk og skogbruk er også eksempler på bransjer med stor påvirkning på naturmangfoldet, som heller ikke nevnes her siden disse bransjene er utenfor Miljøfyrtårns målgruppe.

Arealendringer

Arealer er en begrenset og ikke-fornybar ressurs, og arealendringer er den klart største trusselen mot naturmangfold både i Norge og i resten av verden.

Naturområder tapes eller forringes gjennom blant annet avskoging, drenering, gjengroing, oppdyrking, nedbygging og oppdemming. Motvirkende tiltak som bevarer naturen som er igjen er blant annet vern av naturområder, naturvennlig forvaltning av utbygde områder og restaurering av ødelagt natur.

Mange Miljøfyrtårn-sertifiserte virksomheter eier eller forvalter uteområder som hager, parker, lekeplasser, veikanter eller andre arealer av ulik størrelse. I byer og tettsteder er naturen under spesielt sterkt press på grunn av befolkningsvekst og utbygging til ulike formål, så hvordan disse uteområdene forvaltes kan ha betydning for både lokalt arts mangfold og viktige økosystemtjenester. Bynære områder kan inneholde verdifull natur og sjeldne arter, for eksempel store, gamle løvtrær i parker, hager, alléer og kirkegårder. Slike trær, både levende og døde, kan inneholde et svært stort arts mangfold av insekter, sopp, lav og andre organismer. Bynær natur og annen menneskelig påvirket natur kan også være viktige erstatningsbiotoper for arter som har mistet sine naturlige levesteder, og grøntområder som parker, hager, veikanter og bekkeløp er viktige som både levesteder og spredningskorridorer for en rekke arter.

Urban natur bidrar også med flere viktige økosystemtjenester som både er til glede og nytte for innbyggerne som bor i kommunen og som kan spare inn store kostnader. I en by er det spesielt de regulerende tjenestene (vannhåndtering, luftrensing, støyreduksjon) og de kulturelle tjenestene (rekreasjon, helse, utdanning, estetikk) som er svært sentrale⁴. Blågrønn struktur i byer og tettsteder bidrar til å motvirke flom, fordi vegetasjon absorberer vann, og åpne bekker leder vann bort. Planter og trær renser også både luft, vann og jord for forurensning, og de demper støy. Mange byer er altså avhengige av

fungerende økosystemer for å kunne takle konsekvensene av et varmere klima. I tillegg har bynatur stor direkte verdi for helse og trivselen til menneskene som bor der.

Et annet eksempel på en naturtype som leverer viktige økosystemtjenester og er levested for mange arter er myr og annen våtmark. Myrer og våtmarker har gjennom tusenvis av år bygget seg opp til å bli enorme karbonlagre, og de har viktige funksjoner som å rense vann, lagre vann og dempe flom. Norge er blant landene i Europa som har mest våtmark, og størst variasjon av ulike våtmarkstyper. Likevel er mer enn en tredjedel av all myr i Norge blitt ødelagt de siste hundre årene, hovedsakelig på grunn av grøfting, drenering og oppdyrking til jordbruk og skogplanting, nedbygging av myr til veier, boliger og industri, og uttak av torv til brensel og hagejord. Når myrene ødelegges frigjøres store mengder karbon til atmosfæren og bidrar til global oppvarming, artene som er avhengige av myr mister levestedet sitt, og økosystemtjenestene forringes⁵.

Avskoging av tropisk regnskog er et av verdens mest kjente eksempler på tap av naturmangfold. Avskogingen fører til stort tap av naturmangfold i verdens mest artsrike områder, store klimagassutslipp og brudd på urbefolknings rettigheter. Over halvparten av verdens regnskog er blitt ødelagt de siste 70 årene, og fortsatt ødelegges regnskogarealer på størrelse med Danmark hvert år⁶. Mye av avskogingen skjer for å gjøre plass til intensivt landbruk, og både tømmer,

dyrefôr og planteoljer fra tidligere regnskogområder omsettes over hele verden. I Malaysia og Indonesia er palmeoljeplantasjer som brukes til næringsmidler og biodrivstoff en stor trussel mot regnskogen, og i Sør-Amerika trues mye regnskog av soyaproduksjon som i hovedsak brukes til dyrefôr. Miljøfyrtårn-sertifiserte virksomheter bør bidra til å redusere etterspørselen etter planteoljer fra tidligere regnskogområder ved å velge alternativer, og å sørge for at den planteoljen som kjøpes inn er sertifisert etter standarder som sikrer at oljen er avskogingsfri.

Fremmede arter

Innføring og spredning av fremmede arter har blitt en vesentlig trussel mot verdens naturmangfold både på land, i ferskvann og i marine områder. Fremmede skadelige arter kan true naturmangfoldet blant annet ved å utkonkurrere stedeegne arter for næring og leveområder, ved å spre sykdommer og parasitter, ved å endre strukturen på naturtyper og ved å krysse seg med naturlig stedeegne arter⁷. I tillegg får spredning av fremmede arter store økonomiske konsekvenser når de angriper matplanter, hageplanter, produktiv skog og økonomisk viktige arter. Eksempler på fremmede arter som utgjør svært høy økologisk risiko i Norge er hagelupin, kanadagullris, mink og brunskognegl. Det er vanskelig å si nøyaktig hvor store kostnader og økonomiske tap fremmede arter påfører samfunnet, men det er beregnet til flere milliarder kroner årlig bare i Norge⁸.

Det viktigste og mest lønnsomme virkemiddelet for å begrense spredningen av fremmede skadelige arter er å hindre at nye arter etablerer seg. Deretter bør man bekjempe problemarter som allerede finnes, for å hindre videre spredning. Mange fremmede skadelige plantearter er hageplanter som har forvillet seg til naturen. De mest skadelige artene er nå forbudt å selge og plante ut, men mange steder finnes de fortsatt i hager og parker. Disse bør fjernes for å unngå at plantene sprer seg ytterligere. Import av planter er også en viktig spredningsvei for fremmede arter, fordi de kan følge med som blindpassasjerer i jorda⁹. Derfor er overvåking av planteforsendelser viktig for å oppdage fremmede arter før de rekker å spre seg. I tillegg kan etablerte fremmede plantearter spre seg til nye områder ved flytting av jordmasser. Entreprenører og andre som skal flytte jordmasser er pålagt å undersøke om massene kan inneholde frø fra skadelige fremmede arter, og iverksette tiltak før massene eventuelt flyttes¹⁰. Helst bør løsmasser som kan inneholde fremmede arter håndteres lokalt.

Overhøsting

Ifølge Det Internasjonale Naturpanelet (IPBES) er overhøsting av bestander den nest viktigste årsaken til tap av natur på land og den viktigste årsaken i marine miljøer¹¹. Overhøsting rammer både økonomisk viktige arter brukt til mat, materialer og medisin, arter som fanges eller skades som resultat av høsting etter andre arter, og arter som er avhengige av artene som overhøstes for å overleve. Når

en bestand kollapser som direkte eller indirekte resultat av overhøsting kan det ta svært lang tid å gjenoppbygge bestanden, selv etter at overhøstingen har tatt slutt.

Overbeskatning av fiskeressurser er et alvorlig miljøproblem, og WWF anslår at over 90 prosent av verdens fiskebestander allerede er overfisket eller fullt utnyttet¹². Også i Norge har vi flere truede fiskebestander som fortsatt utnyttes kommersielt. Derfor er det viktig å vite hvor fisk og sjømat kommer fra, så man kan unngå sjømat fra overbeskattede populasjoner og fisk som er fanget ulovlig. Fiskerier kan også ha store miljømessige konsekvenser for resten av livet i havet, gjennom bifangst av andre arter enn det det fiskes etter, tap av fiskeredskaper og fangstmetoder som ødelegger havbunnen og fastsittende organismer. Mange sjøfugler og sjøpattedyr er også rødlistede, blant annet på grunn av overfiske etter fiskeartene de lever av.

Forurensning

Pollinerende insekter, både tamme honningbier og en rekke arter ville bier, humler og andre insekter, er svært viktige for matproduksjonen vår, men mange arter sliter og tallet på insekter går ned. Nedgangen i antall og mangfoldet av insekter skyldes i hovedsak tap av leveområder, men plantevernmidler og andre giftstoffer har også betydning. Kjemiske plantevernmidler kan både være en direkte trussel mot insekter fordi de kjemiske stoffene skader eller dreper insektene, og det kan være en indirekte trussel fordi sprøytemidlene reduserer

insektenes mattilgang og leveområder¹³. I bebygde områder og i intensive jordbruksarealer er vegetasjon i kantsoner, grøftkanter, hager, parker og andre grøntstrukturer med ulike blomster vesentlige for insektene. Derfor skal Miljøfyrtårnsertifiserte virksomheter i hovedsak unngå kjemiske plantevernmidler.

Miljøfyrtårns anbefalinger

Virksomheter med ansvar for uteområder kan gjennom aktiv forvaltning bidra til å bevare og/eller øke det biologiske mangfoldet lokalt. Uteområder med mye naturlig vegetasjon og pollinatorvennlige planter kan fungere som både levested og spredningsvei for planter, insekter, fugler og andre dyr, og aktiv tilrettelegging for natur kan til en viss grad kompensere for tap av noen arters naturlige leveområder. Gress og annen vegetasjon kan motvirke skadeeffektene av flom, noe asfalt og plastdekke ikke kan. Virksomheter som aktivt jobber for å bevare vannforekomster, kantsoner, store trær og annen verdifull natur kan bidra til å redde stedegne arter lokalt. Miljøfyrtårnsertifiserte virksomheter med ansvar for uteområder bør derfor arbeide aktivt for å ta vare på og tilrettelegge for mest mulig natur og økosystemtjenester på eget område. Virksomheter som kan bidra til spredning av fremmede arter skal gjennomføre tiltak for å begrense dette mest mulig. Bruk av kjemiske plantevernmidler skal i hovedsak unngås.

Sertifiserte virksomheter kan også ta ansvar for å ikke kjøpe inn produkter som

truer naturmangfoldet i noen del av verden. Miljøfyrtårn anbefaler serveringssteder å ikke servere fisk og skaldyr som er oppført som truet på den norske rødlista, å følge WWFs gjeldende sjømatguide og å velge sjømat sertifisert etter MSC-standard (villfanget) eller ASC-standard (oppdrett). Dette sørger for at truede bestander ikke overbeskattes, at havmiljøet belastes minst mulig og at

fiskeriet forvaltes effektivt. Planteoljer som soyaolje og palmeolje bør kun kjøpes inn fra helt avskogingsfrie leverandører.

¹ Sabima, *Naturmangfold*,

<https://www.sabima.no/hva-er-naturmangfold/>

² Miljødirektoratet (2019) *Tilstandsrapport for naturen på jorda*,

<https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/bilder/nyhetsdokumenter---old/nyheter-vedlegg/faktaark-versjon-10.pdf>

³ Miljødirektoratet (2019) *Spesialrapport om klimaendringer og landarealer*,

<https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/fns-klimapanel-ipcc/rapporter-og-faktaark/sjette-hovedrapport/spesialrapport-om-klimaendringer-og-landarealer/>

⁴ NINA Rapport 2014/46 (2014) *Verdien av urbane økosystemtjenester: Fire eksempler fra Oslo*,

https://www.vista-analyse.no/site/assets/files/5708/t_4_eksempler_fra_oslo_va-rapport_2014-46.pdf

⁵ Sabima, *Myr*, <https://www.sabima.no/trua-natur/myr/>

⁶ Regnskogfondet, *Om regnskogen*,

<https://www.regnskog.no/no/om-regnskogen>

⁷ Miljødirektoratet, *Fremmede arter*,

<https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/arter-naturtyper/fremmede-arter/>

⁸ Regjeringen (2019), *Fremmede arter*,

<https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og->

[miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/fremmede_arter/id2076763/](https://www.miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/fremmede_arter/id2076763/)

⁹ Norsk Institutt for Naturforskning (2019), *Millioner av blindpassasjerer til Norge med hageplanter*,

<https://www.nina.no/Aktuelt/Nyhetsartikkel/ArticleId/4762/Millioner-av-blindpassasjerer-til-Norge-med-hageplanter>

¹⁰ *Forskrift om fremmede organismer, kapittel V*, https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-06-19-716?q=forskrift%20om%20fremmede%20arter#KAPITTEL_5

¹¹ IPBES (2019), *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*

https://ipbes.net/sites/default/files/inline/files/ipbes_global_assessment_report_summary_for_policy_makers.pdf

¹² WWF, *Kampen mot overfiske og ulovlig fiske*, <https://www.wwf.no/dyr-og-natur/hav-og-fiske/kampen-mot-ulovlig-fiske-og-overfiske>

¹³ Regjeringen (2018) *Nasjonal pollinatorstrategi*, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonal-pollinatorstrategi/id2606300/>